

Robert E. Bedeski and Niklas Swanström, eds., **Eurasia's ascent in energy and geopolitics: rivalry or partnership for China, Russia and Central Asia?** New York: Routledge, 2012, 242 s. ISBN 978-0415681506

Jak uvádějí editoři v předmluvě, prvním impulsem k vydání recenzované publikace bylo setkání kanadského experta na východní Asii Roberta E. Bedeskiho a ředitele švédského Institute of Security and Development Policy (ISDP) Niklase Swanströma na konferenci v Ulánbátaru v roce 2007 a následný výzkumný pobyt Bedeskiho na ISDP. Oba se záhy shodli na tom, že prozatím chybí širší studie, která by se věnovala dynamice čínsko-ruských vztahů a politice tohoto mocenského tandemu vůči jejich společným sousedům, především Střední Asii a Mongolsku. Bedeski a Swanström chtěli poukázat na to, že sice na oficiální linii dnes působí vztahy mezi Moskvou a Pekingem takřka idylicky, avšak na úrovni vztahů obou států se sousedními regiony a státy můžeme najít mnoho diskrepancí, a dokonce střetů zájmů, a to jak na ekonomické, tak i na bezpečnostní či environmentální úrovni.

Vzhledem k tomu, že je problematika čínsko-ruských vztahů příliš široká, editoři sborníku Bedeski a Swanström se rozhodli zabývat se dynamikou této bilaterální relace skrze analýzu vzájemného křížení zájmů Pekingu a Moskvy ve Střední Asii a Mongolsku, které pro ni představuje klíčový determinant. Bedeski a Swanström tvrdí, že na rozdíl od Severní Koreje či Íránu si ve Střední Asii a Mongolsku zájmy Ruska a Číny mnohdy odporují, a dokonce zde existuje významný konfliktní potenciál. Tato publikace, vydaná v roce 2012, se s dalším vývojem mezinárodněpolitické situace v Eurasii stává ještě relevantnější a potřebnější. V roce 2014 dosáhla bilaterální relace mezi Moskvou a Pekingem zřejmě svého post-bělovežského vrcholu, což je dáno především snahou Moskvy přeorientovat po ukrajinské krizi zahraniční politiku a obchod východním směrem. Ruský obrat na východ a především na Čínu je možné dokumentovat například uzavřením dvou kontraktů na dodávky 68 miliard kubických metrů zemního plynu ročně z května a listopadu 2014 či ruskými úvahami o přesunu některých státních institucí do Krasnojarsku a Irkutsku.

Sborník je rozdělen na dvanáct kapitol, které napsali odborníci na různé aspekty čínsko-ruských vztahů. Vždy však měla být jako klíčová vnímána interakce čínsko-ruského tandemu ve Střední Asii. V první kapitole, nazvané Transformation of the Sino-Russian relationship: From Cold War to Putin Era, se Niklas Swanström věnuje různým formám spolupráce mezi Pekingem a Moskvou od roku 1991. Jako období největšího oslabení vzájemných vztahů označuje Swanström první roky po 11. září 2001, charakteristické snahou Ruska úzce spolupracovat se Spojenými státy ve Válce proti teroru. Krátké americko-ruské líbánky však po objevení fenoménu barevných revolucí v roce 2003 rychle skončily a Rusko se začalo opět orientovat na spolupráci s Čínou, s níž společně budovalo Šanghajskou organizaci pro spolupráci (SCO) jako hráz proti nárůstu amerického vlivu v regionu Střední Asie. Podle Swanströma lze na příkladu SCO rozpoznat možnosti a limity spolupráce Ruska a Číny. Moskva se od počátku snažila proměnit SCO ve vojenskou alianci, kdežto Peking podporuje spíše rozvoj jejího ekonomického elementu. Z toho důvodu je pro nejbližší léta nejpravděpodobnější takový scénář, že SCO zůstane primárně protiteroristickou organizací.

Za ruskou neochotou prohloubit ekonomickou integraci s Čínou stojí podle Swanströma především obavy z její hospodářské převahy. Zatímco ještě v roce 1970 byl poměr velikosti sovětské a čínské ekonomiky 4 : 1, v roce 2001 byl poměr velikosti ruské a čínské ekonomiky přesně opačný. V roce 2007 Rusko exportovalo do Číny čtyřicet procent své veškeré zbrojní výroby, jenže od té doby se tento podíl snižuje, neboť Moskva není schopna dodávat a vyrábět technologicky vyspělé zbraňové systémy, o které nyní Čína nejvíce stojí. Rusku tak hrozí, že se stane zdrojem surovin pro rostoucí čínskou ekonomiku a dodavatelem technicky méně náročných zbraní. Swanström však dodává, že je třeba brát v potaz významný konfliktní potenciál mezi oběma zeměmi spočívající v jejich odlišném přístupu ke svému bezprostřednímu sousedství. Zatímco Rusko potřebuje pro zajištění svého politického a ekonomického vlivu ve Střední Asii nestabilitu, Čína naopak potřebuje stabilitu, aby se mohla projevit její ekonomická převaha.

Druhá kapitola, *Political and cultural roots of Sino-Russian partnership* od Lowella Dittmera z University of California, srovnává základní východiska vnější politiky obou států. Dittmer si všímá, že v akademické sféře existují dva převažující náhledy na čínsko-ruské vztahy, které se liší především tím, z jakého pohledu ten který autor vnímá problematiku bezpečnosti. Jedná se o pohled státo-centrického paradigmatu tradiční bezpečnosti (*traditional security*) a bezpečnostního paradigmatu zaměřeného na jednotlivce (*human security*). Za prvé, z pohledu tradiční bezpečnosti je čínsko-ruské sblížení vnímáno jako hrozba Západu stejně jako čínsko-sovětská aliance z padesátých let. Tentokrát však stojí proti globalizaci a liberalismu autokratické dirigistické mocnosti bez jasného ideologického zabarvení. Za druhé, z pohledu *human security*, která sestává například z ekonomické, environmentální, osobní či potravinové bezpečnosti, jsou zájmy Ruska a Číny velmi odlišné.

Třetí kapitola, *The Russia-China-US triangle and its post-Cold War fate* z pera nezávislého experta Bobo Lo, se zaměřuje na fenomén mocenského trojúhelníku mezi Čínou, Spojenými státy a Ruskem. Podle autora této kapitoly byla trojúhelníková diplomacie do značné míry přeceňována již v období studené války a dnes se o ní vůbec nedá mluvit v souvislosti s Ruskem, které je příliš ekonomicky a politicky oslabeno. Jako pravděpodobnější se autorovi jeví vznik postmoderního trojúhelníku, jehož jednotlivé vrcholy by tvořily Spojené státy, Čína a třetí partner skládající se z množství formálních a neformálních sítí zahrnujících národní státy, multilaterální instituce a nestátní aktéry. Ve čtvrté kapitole, *Russia and the geopolitics of Eurasia in historical perspective* od Bruce Parrotta z Johns Hopkins University, autor analyzuje, jak rusko-čínské vztahy ovlivňují geografické podmínky obou zemí. Parrott vyzdvihuje vojenský význam transsibiřské magistrály, která umožnila Rusku udržet si v průběhu 20. století většinu svých teritoriálních zisků v Asii. V dnešní době podle něho Rusko čelí na Dálném východě jedinečné situaci, kdy jak Čína, tak i Japonsko jsou velmi silné. Vždy v minulosti byl alespoň jeden z těchto států oslaben. Rusko navíc podle autora dělá chybu v tom, že i když většina potenciálních hrozeb leží na jeho východní a jižní hranici, všechny dosavadní vojenské doktríny jsou zaměřeny proti Západu na hypotetickou hrozbu NATO.

V páté kapitole, nazvané *Moscow's China dilemma: evolving perceptions of Russian security in Eurasia and Asia*, zkoumá Marlene Laruelle z George Washington

University proces, kdy se Čína postupně stala hlavním hybatelem čínsko-ruské bilaterální relace. K tomu podle ní dochází mimo jiné proto, že se Rusku nepodařilo více rozvinout Dálný východ a více se integrovat do Asijsko-pacifického regionu. V asijských regionech Ruské federace, které představují 66 procent rozlohy země, žije pouze 22 procent populace a na tvorbě ruského HDP se podílejí jen z 15 procent. Z toho důvodu představuje Čína pro Rusko bezpečnostní hrozbu, a tak jakákoli spolupráce obou aktérů nemůže být v praxi prohloubena. Ruskou a čínskou zahraniční politiku nejvíce spojuje společný odpor k přítomnosti USA v regionu Střední Asie. Nicméně antiamerikanismus nemůže představovat dlouhodobě udržitelný základ širšího spojení. Kromě toho silnější než antiamerikanismus je v Rusku v posledních letech rasismus, který je mnohdy zaměřen právě proti Číňanům. Šestá kapitola, *Power differential and security issues in Central Asia: threat perceptions of China* od Sébastiena Peyrouse, se věnuje vztahu Číny a středoasijských států. Státy Střední Asie od získání nezávislosti na Sovětském svazu v roce 1991 vnímají jako svou hlavní prioritu zajištění státní bezpečnosti. Toho mohou dosáhnout v zásadě dvojím způsobem. Za prvé, mohou posílit svoji pozici prostřednictvím ekonomického rozvoje. Za druhé, mohou posílit svoji pozici prostřednictvím udržování geopolitické rovnováhy v regionu. Peyrouse tvrdí, že drtivá většina středoasijských expertů věří, že Čína má v regionu imperiální cíle. To podle něho pramení ze strachu vzniklého z mocenské nerovnováhy na ose Střední Asie–Čína.

Sedmá kapitola Stephena Blanka *Recent trends in Russo-Chinese military relations* zkoumá možnosti hlubší vojenské spolupráce mezi oběma aktéry. Podobně jako Marlene Laruelle dochází k závěru, že se Rusko obává širší vojenské spolupráce kvůli relativní zranitelnosti svých dálněvýchodních držav. Tuto hrozbu dokumentuje Blank například skutečností, že Čína je největším zahraničním investorem na ruském Dálném východě. Rusko bude podle Blanka nuceno čím dál více spoléhat na svůj jaderný arzenál jako na garanci územní celistvosti. Osmá kapitola, *Multiple levels of Sino-Russian energy relations* od Gay Christoffersena, se zabývá spoluprací obou zemí v energetickém sektoru a relativní závislostí Ruska na čínské poptávce po jeho nerostných surovinách. Následující kapitola Shoichi Itoha *Sino-Japanese competition over Russian oil* analyzuje pak snahu Moskvy rozehrát proti sobě energetické zájmy Číny a Japonska za účelem rozvoje Sibiře a Dálného východu. V roce 2003 zahájilo Rusko výstavbu ambiciózního Ropovodu Východní Sibiř–Tichý oceán (VSTO). Podle Itoha se Moskva domnívala, že bude Peking s Tokiem soupeřit o dodávky z tohoto ropovodu, a tak se budou z velké míry podílet na investicích nutných pro jeho výstavbu. Ve skutečnosti však zájem obou asijských velmocí nebyl tak velký, což si autor vysvětluje tím, že Rusko přecenilo význam svých energetických surovin ve vztahu k Japonsku a Číně.

Desátá kapitola, *Does the Shanghai Cooperation Organization represents an example of a military alliance?* napsaná Tugsbilguunem Tumurkhulegem, se snaží odpovědět na otázku, jestli je možné považovat Šanghajskou organizaci pro spolupráci za jakousi novou Varšavskou smlouvu. I přes momenty, kdy byli členové organizace jednotní, jako v roce 2005, kdy v reakci na andižanskou krizi vydali Astanskou deklaraci vyzývající Spojené státy ke stanovení časového harmonogramu pro odchod amerických vojsk z regionu, většinou

byla organizace totiž nejednotná jako v případě rusko-gruzínské války ze srpna 2008. Právě čínsko-ruskými vztahy na pozadí rusko-gruzínské války se zabývá jedenáctá kapitola Zhao Huirong a Sun Zhuanghzi *Chinese views of the Russia-Georgia conflict*. Autoři stejně jako Tumurkhuleg docházejí k závěru, že se SCO nemůže stát plnohodnotnou vojenskou aliancí kvůli rozdílnému vnímání hrozeb a pojetí bezpečnosti dvou hlavních členů tohoto bloku. Toto se prokázalo zejména během konfliktu v Gruzii, kdy Rusko vojensky podporovalo místní separatisty. Přitom právě boj proti separatismu považuje Čína za jeden z hlavních vnitropolitických i zahraničněpolitických cílů. Boj proti separatismu je ostatně také jedním ze tří pilířů SCO. Konečně v poslední kapitole, nazvané *Asiatica: Sino-Russian heartland and the Mongolian state*, se Robert E. Bedeski věnuje extrémně složité geopolitické pozici Mongolska mezi Čínou a Ruskem.

Recenzovaný sborník představuje výborný úvod do problematiky čínsko-ruské bilaterální relace na počátku 21. století. Jednotlivým příspěvkům nelze takřka nic vytknout; všechny jsou na velmi vysoké akademické úrovni. Patrně jediné, co je možno u tohoto sborníku rozporovat, je snad až příliš široký tematický záběr, který vychází ze specializace jednotlivých příspěvkatelů. I když by se mohlo z názvu práce zdát, že se bude většina příspěvků věnovat primárně energetice, rozhodně tomu tak není. Totéž platí pro Střední Asii. Ta je sice editory zvolena jako „laboratoř“ vzájemného střetávání ruských a čínských zájmů, avšak ne všechny kapitoly tento přístup sdílejí, a tak v některých Střední Asie hraje jen okrajovou, kontextuální roli. Přesto se jedná o jedinečnou publikaci, která zaplňuje prázdné místo v poznání současných vztahů mezi Pekingem a Moskvou. Ačkoli se nejednalo o původní záměr autorů, nabývá tato studie na významu především v posledních měsících spojených s ukrajinskou krizí a obratem Ruska k Číně. Avšak jak tato studie dokazuje, dlouhodobá a pevná spolupráce mezi těmito státy není za stávajících podmínek možná. Proto lze očekávat, že se Rusko spíše než na Čínu bude dále obracet do sebe, k izolacionismu.

Václav Lidl

Marcel Fratzscher, **Die Deutschland-Illusion: Warum wir unsere Wirtschaft überschätzen und Europa brauchen**. München: Hanser, 2014, 277 s. ISBN 978-3-446-44034-0

Hospodářská politika Spolkové republiky se často, i vzhledem k vyrovnaným rozpočtům, považuje za příkladnou. Relativní stabilita a výkonnost německé ekonomiky a v evropském srovnání nízká míra nezaměstnanosti ovšem v důsledku svádí Němce k domýšlivosti a nezřídka i k přesvědčení, že jsou ostatními členskými státy EU zneužíváni. Proti přehnané euforii a přezíravému chování se již začínají zvedat kritické hlasy.¹

¹ Jako příklad lze kromě hodnocené knihy uvést i publikaci redaktora deníku Die Welt Olaf Gersemanna, *Die Deutschland-Blase: Das letzte Hurra einer großen Wirtschaftsnation* (München: DVA, 2014).